

Robert KRASOWSKI*

<https://orcid.org/0000-0002-4320-9280>

Waldemar NADOLSKI**

<https://orcid.org/0000-0002-1830-9837>

Łyżwiarstwo w Galicji Zachodniej w latach 1867–1914¹

Streszczenie

Łyżwiarstwo w drugiej połowie XIX w. było jedyną zimową dyscypliną sportową uprawianą przez większość warstw społeczeństwa Galicji Zachodniej. Dużym zainteresowaniem cieszyły się ślizgawki w największym mieście badanego obszaru – Krakowie, a nieco później także w Tarnowie, Rzeszowie, Nowym Sączu czy Wadowicach. W 1881 r. w Krakowie zorganizowano pierwsze zawody łyżwiarские. Jednak do 1890 r. łyżwiarstwo było głównie zimową rozrywką, uprawianą jako atrakcyjna zabawa towarzyska. Od 1890 r. Rada Szkolna Krajowa zobowiązała placówki szkolne do wprowadzenia do programu szkolnego kilku dyscyplin sportowych, m.in. łyżwiarstwa. Od tego czasu łyżwiarstwo uprawiano na skalę masową. Dodatkowo ruch na świeżym powietrzu wspierały nowo powstałe gniazda sokole, które kształciły nauczycieli gimnastyki oraz zakładały własne oddziały łyżwiarские. Po 1900 r. sport łyżwiarский uprawiany był właściwie w każdym mieście Galicji Zachodniej, chociaż popularnością zaczął ustępować innym dyscyplinom zimowym – saneczkarstwu i narciarstwu. Bez wątplenia Kraków w latach 1867–1914 należy uznać za centrum sportu łyżwiarского w Galicji Zachodniej.

Słowa kluczowe: łyżwiarstwo, Kraków, Galicja Zachodnia, „Sokół”.

* dr, Wyższa Szkoła Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Świętokrzyskim Wydział Zamiejscowy w Limanowej

** dr, Wyższa Szkoła Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Świętokrzyskim Wydział Zamiejscowy w Limanowej

¹ Galicja Zachodnia – określenie używane po 1850 r. dla zachodnich terenów Królestwa Galicji i Lodomerii. Galicja Zachodnia obejmowała powiaty podległe od 1850 r. jurysdykcji sądu III instancji w Krakowie. Granica między Galicją Wschodnią i Zachodnią przebiegała między Sanem a Wisłokiem, z powiatami: Łańcut, Przeworsk, Rzeszów, Strzyżów i Jasło należącymi do Galicji Zachodniej. Na podstawie: http://pl.wikipedia.org/wiki/Zachodnia_Galicja [dostęp: 29.11.2014].

Celem pracy było przedstawienie zarysu historii łyżwiarstwa w Galicji Zachodniej w latach 1867–1914. Dotychczas ta problematyka była rzadko poruszana w badaniach naukowych, stąd brak publikacji, nie licząc częściowych opracowań D. Dudka czy R. Wasztyla. W związku z tym, najważniejszymi źródłami w pracy okazały się informacje prasowe oraz sprawozdania szkolne i towarzystw sokolich.

W badaniach zastosowano metodę analizy źródeł historycznych, syntezy oraz metodę porównawczą. Wysunięto następujące problemy badawcze:

1. Jakie były etapy rozwoju łyżwiarstwa w Galicji Zachodniej?
2. Które ośrodki łyżwiarstwa wyróżniły się w propagowaniu sportu łyżwiarzkiego?
3. Jaką rolę w rozwoju łyżwiarstwa odegrało Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”?

Łyżwiarstwo w drugiej połowie XIX w. było jedyną zimową dyscypliną sportową uprawianą przez większość warstw społeczeństwa Galicji Zachodniej. W tym czasie łyżwiarstwo było postrzegane jako wartościowa rozrywka, poprawiająca zdrowie łyżwiarzy. Na poparcie tej tezy w 1868 r. w krakowskiej „Kalinie” pisano o łyżwiarstwie kobiet m.in.:

Nie dla mody i nie dla emancypacji, ale dla pożytku radzi byśmy widzieć panienki nasze ślizgające się np. po zwierzyńskich stawach. Przypominamy tę sprawę nauczycielom gimnastyki².

W 1869 r. pierwsze stowarzyszenie łyżwiarskie założono jednak we Lwowie w Galicji Wschodniej. Nosiło ono nazwę Towarzystwa Lwowskich Łyżwiarzy, którą później przemianowano na Lwowskie Towarzystwo Łyżwiarskie (LTŁ)³. Niemal równoległe do Lwowa stowarzyszenie łyżwiarskie powstało w Krakowie. Ale łyżwiarstwo, podobnie jak we Lwowie, było tu znane znacznie wcześniej. W opinii R. Wasztyla, Krakowskie Towarzystwo Łyżwiarzy, nazywane również Klubem Łyżwiarzy, zainauguowało swoją działalność w październiku 1871 r. Początkowo korzystało ze Stawu Zwierzynieckiego, następnie wydzierżawiło staw w ogrodzie Kremerowskim przy ul. Łobzowskiej 97, później także staw przy ul. Karmelickiej 143. Kontynuatorem aktywności tego stowarzyszenia zostało Krakowskie Towarzystwo Łyżwiarzy (KTŁ), które w 1877 r. zainicjowało działalność pod przewodnictwem dra Maksymiliana Michalskiego, również korzystając ze stawu przy ulicy Karmelickiej. Pierwsze zawody łyżwiarskie w Krakowie, organizowane przez KTŁ, odbyły się 20 lutego 1881 r. na stawie przy ulicy Kopernika 23, obok ogrodu Botanicznego⁴.

W 1883 r. KTŁ przygotowało również lodową o długości 6 m i nachyleniu 40°, po której najsprawniejsi łyżwiarze wjeżdżali i zjeżdżali na łyżwach. Ponadto

² „Kalina” 1868, nr 24, s. 14.

³ „Ilustracja Polska” 1901, nr 12, s. 278; „Sport Zimowy” 1932, nr 3, s. 48.

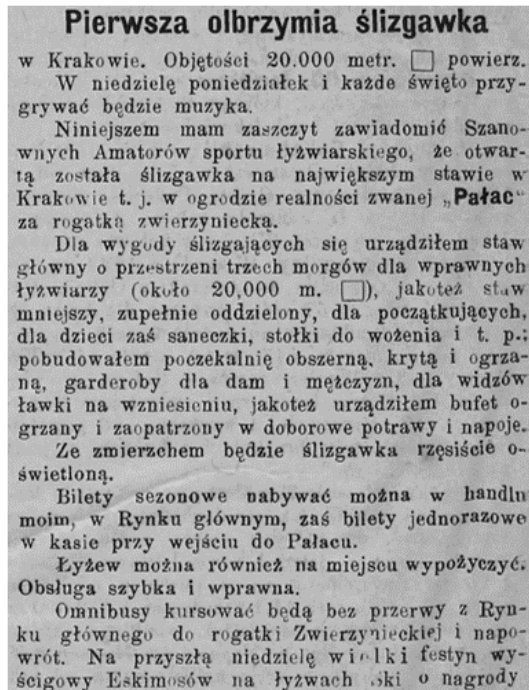
⁴ R. Wasztyl, *Wychowanie fizyczne i sport w Krakowie w latach 1773–1890*, AWF Kraków 1993, s. 176–181.

członkowie KTL zorganizowali różne przeszkody do przeskakowania na odległość i wysokość⁵.

Z uroków sportu łyżwiarskiego korzystali także uczniowie gimnazjalni, o czym pisano m.in. w Sprawozdaniu Dyrektora Gimnazjum im. św. Jacka:

Jak w latach poprzednich, tak i w roku szkolnym 1892/93 korzystała młodzież szkolna w porze zimowej z torów łyżwiarskich w Parku Krakowskim, tudzież na stawach miejscowego „Klubu Łyżwiarskiego”, których zarządy zmniejszyły cenę wstępu dla młodzieży o połowę⁶.

W 1893 r. miłośnicy łyżwiarstwa w Krakowie mogli korzystać już z trzech ślizgawek: w parku Krakowskim, przy ulicy Kopernika i największej na Stawie Zwierzynieckim, którą prowadził Jan Mika, znany krakowski kupiec i przedsiębiorca⁷.

Fot. 1. Informacja o ślizgawce na Stawie Zwierzynieckim w Krakowie, źródło: „Głos Narodu” 1894, nr 4, s. 6.

Jeszcze większą ślizgawkę otworzono 26 stycznia 1896 r. na dużym boisku krakowskiego „Sokoła” przy ulicy Wolskiej⁸. Nie od razu nowa ślizgawka speł-

⁵ „Przewodnik Gimnastyczny Sokół” 1883, nr 2, s. 16.

⁶ Sprawozdanie Dyrektora c.k. Gimnazjum im. św. Jacka w Krakowie za rok szkolny 1893, Kraków 1893, s. 39.

⁷ „Głos Narodu” 1893, nr 8, s. 4; nr 25, s. 4, 10.

⁸ „Głos Narodu” 1894, nr 21, s. 7; „Czas” 1896, nr 21, s. 3.

niła swoją rolę. Choć znane już KTL zostało rozwiązane i organizowanie sportowej rywalizacji spoczęło na barkach „Sokoła”, to jednak rozwój łyżwiarstwa wyraźnie został zahamowany. Ten fakt podkreślił w 1900 r. nawet organ krakowski „Sokoła” – „Przegląd Gimnastyczny” – w którym autor pisał:

Łyżwiarstwo jako sport, jako sztuka u nas nie istnieje, stanowiąc jedynie miłą rozrywkę amatorów⁹.

Walory nowej ślizgawki opisała „Nowa Reforma” w 1903 r.:

Tor ślizgawkowy w „Sokole” krakowskim został już otwartym, a zwolennicy zdrowego sportu łyżwowego mogą korzystać z udogodnień i wygod, jakimi ślizgawka w „Sokole” naszym celuje. Sztuczny, nader umiejętnie przygotowany lód na boisku „Sokoła” umożliwia załamanie się tafli, więc młodzież nasza śmiało może korzystać ze ślizgawki¹⁰.

Pod koniec 1909 r., do grona organizatorów łyżwiarstwa w Krakowie dołączyły pierwsze tamtejsze kluby sportowe – Wisła i Cracovia. Wisła przy pomocy środków finansowych z Krajowego Związku Turystycznego założyła ślizgawkę na gruntach pofortyfikacyjnych, na placach tenisowych Nowotnego. Teren ten wydzierżawiły władze miasta. Niestety, w pierwszym roku działalności ślizgawka przyniosła ogromne straty, spowodowane wyjątkowo łagodną zimą. Z kolei Cracovia wydzierżawiła staw w parku Krakowskim i podjęła kroki, aby zorganizować kurs jazdy oraz zawody w jeździe sztucznej i szybkiej, zawody hokejowe z innymi drużynami oraz zabawy i festyny. Ćwiczenia hokeistów odbywały się w niedziele i święta¹¹.

W 1910 r. ślizgawka Wisły była największą w mieście, jej powierzchnia wynosiła 6 tys. m kwadratowych¹². W tym czasie jednak to Cracovia dzierżyła miano lidera w organizowaniu sportu łyżwiarskiego w Krakowie. W miejscowej prasie mocno akcentowano plany klubu w rozwoju łyżwiarstwa na większą skalę:

Przede wszystkim starać się będzie „Cracovia” podnieść krakowski sport jazdy sztucznej i szybkiej, następnie dążyć do utworzenia drużyny hokejowej pań. Spodziewać się należy, że piękny ten sport, ulubiony zagranicą, u nas prawie nieznan, znajdzie wśród naszych pań wiele zwolenniczek¹³.

W sezonie 1912/1913 Cracovia zorganizowała swoją ślizgawkę między budynkami na placu powystawowym na obszarze 4 tys. m². W sezonie zimowym 1913/1914 na tym terenie ślizgawkę prowadził AZS przy wsparciu oficerów krakowskiego garnizonu, natomiast Cracovia powróciła do parku Krakowskiego. W styczniu 1914 r. AZS zorganizował tam jeszcze festyn, na który przybyły

⁹ „Przegląd Gimnastyczny” 1900, nr 1–2, s. 32.

¹⁰ „Nowa Reforma” 1903, nr 298, s. 2.

¹¹ „Przegląd Sokoli” 1909, nr 23, s. 3–4; „Czas” 1909, nr 282, s. 3; „Nowa Reforma” 1909, nr 560, s. 2; *30 lecie Towarzystwa Sportowego „Wisła” w Krakowie*, Kraków 1936, s. 8.

¹² „Ruch” 1910, nr 3, s. 35.

¹³ „Czas” 1910, nr 557, s. 2; „Nowa Reforma” 1910, nr 559, s. 2.

tlumy zwolenników sportu łyżwiarskiego. Na wiosnę tego roku teren Oleandrów przejęła Wisła i urządziła tam boisko piłkarskie¹⁴.

Fot. 2. Festyn łyżwiarski w Oleandrach w Krakowie w 1914 r., źródło: „Nowości Illustrowane” 1914, nr 4, s. 4.

Jak dotąd, trudno jest precyzyjnie ustalić początki łyżwiarstwa w innych miejscowościach Galicji Zachodniej, głównie z powodu niekompletnych zbiorów ówczesnej prasy. Na przykład w Tarnowie łyżwiarstwo uprawiano już w latach 70. XIX w., ale o jego istnieniu poinformował dopiero przemyski „San”, pisząc w 1880 r.:

Główny przedmiot zabawy i rozmowy stanowi u nas sport łyżwiarski, ogarniający umysły młodych i starych – panienek na wydaniu i mężatek – wreszcie bez wyjątku całego miasta. Zamarznięty staw na Strusinie to główny dziś punkt zborny, gdzie wszystko, co może, podąży, ażeby bądź pohasać po lodzie, bądź przypatrzeć się turniejom ucywilizowanego świata¹⁵.

W tym czasie ślizgawka tarnowska wzbudzała niemałe zainteresowanie wszystkich niemal warstw społecznych, co potwierdziła tarnowska „Pogoń” pisząc w 1882 r., że:

Tu bez różnicy stanu i płci schodzi się wszystko, co tylko ma szczerą ochotę hulania po lodzie. Toż i lód także z równie ślizgą gościnnością wszystkich przyjmuje i siadać prosi¹⁶.

¹⁴ Na podstawie: „Nowa Reforma” 1914, nr 12, s. 5; http://www.wikipasy.pl/Lodowiska_Cracovii [dostęp: 30.10.2014]; D. Dudek, *Dzieje stadionu sportowego TS „Wisła” w Krakowie (1914–1924)*, Kraków 2011, s. 13–24; *30 lecie Towarzystwa Sportowego „Wisła”...*, s. 34.

¹⁵ „San” 1880, nr 6, s. 2. Strusina to obecnie najludniejsza dzielnica Tarnowa.

¹⁶ „Pogoń” 1881, nr 1, s. 7.

W 1883 r. ślizgawka została przeniesiona na nizinę za browarem Sanguszków¹⁷. W grudniu tego roku po raz pierwszy prasa poinformowała o istnieniu Towarzystwa Łyżwiarskiego w Tarnowie, jednak sfera jego działalności była zagadkowa nawet dla miejscowych dziennikarzy:

Członkowie jego nie mają prawa stanowić o swoich własnych interesach sportu, bo opiekuje się nimi jakiś samozwańczy wydział, o którym nie wiadomo, czy stanowi jakąś spółkę zarobkową, czy też przez nikogo niewybraną dyрекcją zarządzającą funduszami towarzystwa. Jakie złe skutki ten stan za sobą pociąga, okazał się rok przeszły, w którym towarzystwo z powodu złego wyboru i złego urzędzenia miejsca ślizgawki bardzo słaby przedstawiało rozwój¹⁸.

Podobnie jak w innych miejscowościach Galicji, tak i w Tarnowie nie od razu zaaprobowano łyżwiarstwo wśród kobiet:

Kto by był pomyślał u nas o ślizgawce dla pań; „a zgroza!” Wołały mateczki, a dziś ta sama mama, która sprzeciwiała się ślizgawce, wyprowadza swą córunię na Szkotnik, by tam się uczyły pierwszych kroków, aby potem pokazać się na stawie łyżwiarskim¹⁹.

W 1885 r. łyżwiarstwem w Tarnowie zainteresowało się Sokolstwo, które podczas Walnego Zgromadzenia dyskutowało o połączeniu z Towarzystwem Łyżwiarskim oraz o uzyskaniu ulgowych biletów na ślizgawkę tegoż. Żadnych istotnych postanowień jednak nie podjęto²⁰.

Od 1890 r. młodzież gimnazjalna w Tarnowie korzystała ze ślizgawki na stawie Towarzystwa Łyżwiarskiego w parku Strzeleckim. Uczniowie użytkowali tor łyżwiarski za niewielką opłatą wynoszącą 1 złr za cały sezon²¹.

Kierownik i współzałożyciel miejscowego „Sokoła” – Ignacy Przybyłkiewicz – od 1890 r. organizował dla młodzieży Korpusy Wakacyjne również w zimie. Uskarżał się jednak na brak zainteresowania młodzieży łyżwiarstwem. W 1897 r. pisał:

Mała garstka tylko używa jedyne go u nas sportu zimowego, tj. ślizgawki – a i to czyni więcej dla flirtu, aniżeli dla ćwiczenia ciała i zdrowia²².

Młodzież gimnazjalna w kolejnych latach nadal korzystała ze ślizgawek Towarzystwa Łyżwiarskiego, tak było również w przypadku II Gimnazjum, którego uczniowie do rozpoczęcia I wojny światowej ślizgali się na kilku stawach w mieście i poza miastem. Ponadto otrzymywali kilka bezpłatnych i ulgowych biletów na cały sezon łyżwiarski. W roku szkolnym 1907/08 łyżwiarstwo było dość popularne w tej placówce, uprawiano je bowiem w ramach Kółka Zabaw Rucho-

¹⁷ „Unia” 1883, nr 2, s. 5.

¹⁸ „Orzeł” 1883, nr 16, s. 3.

¹⁹ „Pogoń” 1884, nr 5, s. 4–5. Szkotnik – ulica w centrum Tarnowa.

²⁰ „Przewodnik Gimnastyczny Sokół” 1885, nr 11, s. 90–91.

²¹ Sprawozdanie Dyrekcji c.k. Gimnazjum w Tarnowie za rok szkolny 1891, Tarnów 1891, s. 53; za rok szkolny 1892/93, Tarnów 1893, s. 44.

²² „Przewodnik Gimnastyczny Sokół” 1897, nr 12, s. 141.

wych. Z kolei młodzież I Gimnazjum w tym czasie uzyskała zgodę miejscowego Zarządu c.k. Kolei Państwowych na bezpłatne korzystanie ze stawu za dworcem. Okres użytkowania stawu był jednak krótki z powodu trudności z dozorem i utrzymaniem stawu w jak najlepszej dyspozycji na potrzeby sportu łyżwiarskiego²³.

Towarzystwo Łyżwiarskie w Rzeszowie powstało jeszcze przed 1881 r. O jego istnieniu wspominał korespondent „Przemysłanina”, pisząc:

W niedzielę 20 (lutego 1881 r.) urządziło Towarzystwo Łyżwiarskie wieczorem festyn na lodzie z muzyką i sztucznymi ogniami²⁴.

Powstanie TG „Sokół” w Rzeszowie w 1886 r. spowodowało rozwój sportu łyżwiarskiego w mieście nad Wisłokiem. Statut Towarzystwa z 1886 r. w § 15 zakładał naukę ślizgania na łyżwach wśród członków gniazda. Potwierdzenie zainteresowania łyżwiarstwem w „Sokole” rzeszowskim przyniosło *Sprawozdanie z działalności za 1887 r.*, w którym podano koszty związane z organizacją ślizgawki wynoszące 40 zł²⁵. Sprawozdanie z 1910 r. odsłoniło kulisy powstania łyżwiarstwa w miejscowym „Sokole”. Odnotowano w nim, że:

Obok ćwiczeń gimnastycznych wzięło na siebie Towarzystwo zaraz w pierwszym roku urządzenie ślizgawki, przejąwszy odpowiednie przyrządy od rozwiązującego się w Rzeszowie „Towarzystwa Łyżwiarskiego”. Początkowo urządzono ślizgawkę na gruncie wydzierżawionym²⁶.

W 1890 r. „Sokół” rzeszowski zakupił przy ul. Krakowskiej, naprzeciw klasztoru oo. Bernardynów, plac 1,5-morgowy, przeznaczony pod budowę własnego gmachu oraz urządzenie boiska i ślizgawki. Teren zakwalifikowany pod ślizgawkę obejmował 4 tys. m² i został przygotowany za kwotę 500 zł²⁷. O przebiegu samej ślizgawki „Sokoła” w 1891 r. pisała miejscowa prasa:

Nadobne łyżwiarki i łyżwiareczki grupują się i suną po gładkim zwierciadle lodu. Przypadkiem, a może dla jakiejś sympatii, tworzą się kółka i kółeczka. Tu poważne gronko szybuje według taktu i zasad metodycznych pana profesora, nieco dalej wytrawni mistrzowie kunsztu łyżwiarskiego rozpoczynają swoje łamane sztuki. Ten zatacza szerokie kręgi, tamten wiruje na miejscu jak pierwsza tancerka w balecie, ów mknie przez całą przestrzeń lodową jak jeździec wśród stepów, inny znowu uprawia z całą precyzją sztukę nadmorskiego Holendra, a inny wreszcie pasuje się z niesfornymi łyżwami i niewdzięcznym lodem, i tworzy figury, które kunszt łyżwiarski już dawno potępił²⁸.

²³ Sprawozdanie Dyrekcji c.k. Gimnazjum II w Tarnowie za rok szkolny 1907/08, Tarnów 1908, s. 30–31; Sprawozdanie Dyrekcji c.k. Gimnazjum I w Tarnowie za rok szkolny 1907/08, Tarnów 1908, s. 98.

²⁴ „Przemysłanin” 1881, nr 7, s. 52.

²⁵ Statut Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Rzeszowie jako Fili Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” we Lwowie, Rzeszów 1887, § 15; Sprawozdanie z czynności Wydziału Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Rzeszowie za rok 1887, Rzeszów 1888, s. 7.

²⁶ Sprawozdanie z czynności Wydziału Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Rzeszowie za rok 1910, Rzeszów 1911, s. 9.

²⁷ Tamże, s. 10; „Gazeta Jarosławska” 1891, nr 3, s. 6.

²⁸ „Gazeta Rzeszowska” 1891, nr 1, s. 4.

Teren wokół ślizgawki rzeszowskiego „Sokoła” nabrał w pełni profesjonalnych kształtów w 1894 r. Oddano wówczas do użytku drewniany, piętrowy pawilon z pomieszczeniami dla orkiestry wojskowej 90 Pułku Piechoty, bufet i ogrzewaną przebieralnię. Jednorazowy wstęp na ślizgawkę w niedzielę i święta wynosił 25 ct., abonamentowy – 10 ct. W 1895 r. bilety całosezonowe dla członków „Sokoła” wynosiły 2 złr, rodzinny dla 3 osób 3,5 złr, dla pozostałych uczestników ślizgawki 3 złr. Z ulgowych opłat korzystała młodzież szkolna, nabywająca karty wstępu bezpośrednio w placówkach szkolnych²⁹. W kolejnych latach ślizgawka „Sokoła” cieszyła się dużą popularnością, dopiero w 1898 r. pojawiły się pierwsze skargi na zaniedbania wokół toru łyżwiarskiego i na jakość samego lodu na ślizgawce³⁰.

Częstkowe informacje zawarte w artykule „Głosu Rzeszowskiego” z 1898 r. wskazały na istnienie kolejnego organizatora sportu łyżwiarskiego – „Kółka Łyżwiarzy”, które uczestniczyło w zabawie karnawałowej, odbywającej się w lokalu Towarzystwa Kasynowego³¹. Klub ten tworzyli najprawdopodobniej członkowie stowarzyszenia „Gwiazda”, które w 1906 r. posiadało swoją własną ślizgawkę. Trzecie lodowisko w Rzeszowie znajdowało się w ogrodzie Klubu Tennisowo-Kręgielnianego przy ul. 3 Maja, ale było otwarte tylko dla członków klubu i wprowadzonych gości. Pobyt na ślizgawce umiała orkiestra 40 Pułku Piechoty³². Ślizgawka „Gwiazdy” zlokalizowana była przy ul. Ogrodowej, wstęp dla członków i młodzieży gimnazjalnej wynosił 10 h, natomiast dla pozostałych łyżwiarzy 20 h. Karta abonamentowa na cały sezon kosztowała 2 k³³.

Pod koniec autonomii galicyjskiej łyżwiarstwo w Rzeszowie było najpopularniejszym sportem uprawianym w zimie, w dalszym ciągu tor łyżwiarski „Sokoła” był największą ślizgawką w mieście – ślizgawką, która przynosiła całkiem niezłe dochody. Na przykład w sezonie zimowym 1910/1911 przychód ze ślizgawki wyniósł 824,6 k, a utrzymanie toru łyżwiarskiego zamknęło się kwotą 274,67 k³⁴.

W 1912 r. do grona animatorów sportu łyżwiarskiego w Rzeszowie dołączyło Koło Sportowe, które wyłoniło się spośród kółek sportowych I i II Gimnazjum. Owe Koło Sportowe, a właściwie już Klub „Resovia”, podjęło się urządzenia ślizgawki na Wisłoku w okolicach budynku sądu z wejściem od ul. Lwowskiej. Koło zapowiedziało w prasie zorganizowanie szkoły jazdy początkowej na łyżwach, której głównym adresatem miały być dzieci i osoby starsze. Ponadto po-

²⁹ „Kuryer Rzeszowski” 1894, nr 10, s. 3; nr 12, s. 2; nr 13, s. 3; 1895, nr 64, s. 2.

³⁰ „Kuryer Rzeszowski” 1896, nr 3, s. 2; nr 48, s. 2; 1897, nr 49, s. 3; „Głos Rzeszowski” 1897, nr 8, s. 2; nr 10, s. 3; nr 12, s. 3; 1898, nr 7, s. 3.

³¹ „Głos Rzeszowski” 1898, nr 7, s. 3.

³² „Głos Rzeszowski” 1906, nr 49, s. 3; nr 50, s. 3; nr 51, s. 2; 1908, nr 50, s. 2.

³³ „Głos Rzeszowski” 1907, nr 4, s. 2.

³⁴ Sprawozdanie z czynności Wydziału Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Rzeszowie za rok 1910, Rzeszów 1911, s. 60–61.

stanowiono otworzyć szkołę jazdy figurowej pod kierunkiem kilku wytrawnych łyżwiarzy³⁵.

W pozostałych większych miastach Galicji Zachodniej łyżwiarstwo było uprawiane przed 1890 r., ale dopiero Okólnik RSK z 15 września 1890 r., skierowany do wszystkich dyrekcji szkół średnich w Galicji, wyraźnie przyspieszył rozwój sportu łyżwiarskiego. RSK zobowiązała w nim dyrekcje placówek szkolnych do zainteresowania młodzieży m.in. sportem pływackim, łyżwiarstwem i zabawami ruchowymi na świeżym powietrzu. Dyrekcjom polecono rozważyć, czy

Nie dałoby się również uzyskać w ciągu dnia osobnych godzin, w których miejsce ślizgawki mogłoby wyłącznie młodzieży szkolnej służyć. W miejscach, w których nie ma pływalni ani ślizgawki publicznej, należy dla dobra młodzieży poruszyć sprawę założenia tych instytucji³⁶.

Przykładem miasta, w którym istniał wcześniej Klub Łyżwiarski (KŁ), był Nowy Sącz. Właśnie w 1890 r. dyrekcja tamtejszego gimnazjum zwróciła się do klubu o udostępnienie toru łyżwiarskiego dla gimnazjalistów. KŁ wyraził zgodę na udział młodzieży w ślizgawce, za opłatą 70 ct, ale przy założeniu, że będzie ślizgało się co najmniej 60 uczniów. Młodzież nowosądecka była dość uboga, tylko 33 uczniów w 1895 r. i 24 uczniów w 1899 r. korzystało ze ślizgawki. W związku z tym opłata za sezon wyniosła 1,5 i 2 złr. Członkowie KŁ w Nowym Sączu wywodzili się najprawdopodobniej z kręgów wojskowych, skupionych w miejscowej Komendzie i Towarzystwie Strzelecko-Ogrodowym. Ślizgawka KŁ znajdowała się zapewne na stawach w dzielnicy Nowego Sącza Wólki. Także młodzież II Gimnazjum nowosądeckiego od początku swojego istnienia, czyli od roku szkolnego 1908/09, uprawiała łyżwiarstwo w parku dra Jordana, zwanym „Jordanówką Kowalskiego”. Naukę jazdy na łyżwach planowała „Sandecja”, najstarszy klub sportowy w Nowym Sączu, przynajmniej od momentu zatwierdzenia Statutu w 1912 r.³⁷

Młodzież w Wadowicach także od roku szkolnego 1890/1891 korzystała ze ślizgawki miejscowego Klubu Łyżwiarzy³⁸. Natomiast 6 stycznia 1892 r. swoją ślizgawkę uruchomił wadowicki „Sokół” i wówczas udostępnił tor łyżwiarski swoim członkom oraz młodzieży szkolnej. Ślizgawka na stawie „Sokoła” przynosiła początkowo straty finansowe, wstęp ustalono bowiem na dość niskim po-

³⁵ „Głos Rzeszowski” 1912, nr 2, s. 6; nr 3, s. 4. Przekonanie o tym, że w artykule chodzi o Klub „Resovia”, nazwany Kołem Sportowym, można odnieść także z lektury Księgi Pamiątkowej poświęconej 35-leciu działalności Lwowskiego Klubu Sportowego „Pogoń” 1904–1939, Lwów 1939, s. 70, w której wśród członków „Resovii” (Koła Sportowego) przewija się nazwisko tej samej osoby – Hermana Kleinmana, jednego ze współzałożycieli rzeszowskiego klubu.

³⁶ Sprawozdanie c.k. Rady Szkolnej Krajowej o stanie szkół średnich galicyjskich w roku szkolnym 1890–91, Lwów 1891, s. 28.

³⁷ W. Nadolski, *Wychowanie fizyczne i sport na Ziemi Sądeckiej w latach 1867–1918*, Nowy Sącz 2007, s. 77, 147.

³⁸ Sprawozdanie Dyrekcji c.k. Gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1891, Wadowice 1891, s. 65.

ziomie. Bilet sezonowy dla członków gniazda wynosił 1,5 zlr, rodzinny 3 zlr, a dla młodzieży gimnazjalnej 1 zlr. Inwestycja w infrastrukturę ślizgawki była kosztowna, druhowie zakupili m.in. piec do ogrzania domu przy ślizgawce, 8 ławek, 4 sanki i przybory do utrzymania ślizgawki. Rok później „Sokół” wykonał dalsze prace ziemne w celu poszerzenia stawu i przygotowania ogrodzenia ślizgawki. Liczba uczestników sportu łyżwiarskiego wzrosła z 42 członków „Sokoła” w 1892 r. do 84 członków w 1893 r. Jeszcze większą frekwencję zanotowano w przypadku młodzieży szkolnej, której liczba wzrosła z 87 do 219 osób. Nieco inne dane podawała dyrekcja Gimnazjum, ale zapewne dlatego, że ze ślizgawki korzystali także uczniowie i uczennice pozostałych szkół³⁹. Gimnazjaliści uczęszczali na ślizgawkę „Sokoła” do 1904 r., natomiast w roku szkolnym 1908/1909 około 200 uczniów korzystało ze ślizgawki na stawie bursy im. Stefana Batorego⁴⁰.

Na urządzenie ślizgawki we własnym zakresie mogli liczyć uczniowie szkoły średniej w Bochni. W roku szkolnym 1890/1891 za zgodą magistratu korzystali ze stawu miejskiego, natomiast od roku szkolnego 1897/1898 do wybuchu I wojny światowej młodzież ślizgała się na stawie salinarnym i na stawach przy torze kolejowym⁴¹.

Młodzież Gimnazjum w Jaśle uprawiała łyżwiarstwo od roku szkolnego 1891/1892, korzystając ze ślizgawki na miejscowych rzekach. W roku szkolnym 1897/1898 liczba uczniów uprawiających sport łyżwiarski wynosiła 302 osoby. Od roku szkolnego 1901/1902 za ślizgawkę służył staw plebański, który znajdował się pod zarządem miejscowego „Sokoła”. Uczniowie korzystali ze zniżek na ślizgawce. W roku szkolnym 1911/1912 młodzież Gimnazjum zorganizowała ślizgawkę na rzece Jasiołce⁴².

Stosunkowo późno łyżwiarstwo pojawiło się w Zakopanem. Pod koniec 1894 r., pisano w „Kurjerze Lwowskim”, że:

Wielce pożądaną ślizgawkę przygotowują w parku klimatycznym na płaszczyźnie, używaną do gier w lecie⁴³.

Łyżwiarstwo w uzdrowisku na szerszą skalę próbowano zorganizować na początku XX w. W listopadzie 1901 r. w gronie Związku Przyjaciół Zakopanego powołano Klub Sportowy na potrzeby sportów zimowych, a zwłaszcza łyżwiar-

³⁹ „Przewodnik Gimnastyczny Sokół” 1893, nr 3, s. 30–31; Sprawozdanie Dyrekcji c.k. Gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1893, Wadowice 1893, s. 53.

⁴⁰ Sprawozdanie Dyrekcji c.k. Gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1904, Wadowice 1904, s. 68; za rok szkolny 1909, Wadowice 1909, s. 23.

⁴¹ Sprawozdanie Dyrekcji c.k. Gimnazjum w Bochni za rok szkolny 1891, Bochnia 1891, s. 87; za rok szkolny 1898, Bochnia 1898, s. 51.

⁴² Sprawozdanie Dyrekcji c.k. Gimnazjum w Jaśle za rok szkolny 1892, Jasło 1892, s. 23; za rok szkolny 1898, Jasło 1898, s. 55; za rok szkolny 1902, Jasło 1902, s. 18; za rok szkolny 1904, Jasło 1904, s. 34; za rok szkolny 1911/12, Jasło 1912, s. 24.

⁴³ „Kurjer Lwowski” 1894, nr 347, s. 3.

stwa⁴⁴. Klub ten, liczący około 30 członków, wykonał prace związane z rozbudową placu tenisowego w parku przy ulicy Jagiellońskiej i wypełnił go wodą. Niestety, aura w sezonie 1901/1902 była niekorzystna dla łyżwiarzy

Którym zaledwie kilka tygodni udało się wykraść zimie na swój użytek⁴⁵.

Fot. 3. Kobieta na łyżwach w Limanowej, zdjęcie autorstwa Klementyny Zubrzyckiej-Bączkowiej z lat 1906–1914, źródło: Muzeum Historii Fotografii w Krakowie, sygn. MHF 27768/II.

Pod koniec 1902 r. Klub Sportowy, zwany też Towarzystwem Sportowym, znacznie ograniczył swoją aktywność z powodu wyjazdu z Zakopanego jego pomysłodawcy, a zarazem gospodarza ślizgawki Jana Szymańskiego⁴⁶. Ślizgawka na pewno istniała jeszcze w 1903 r., lecz jej prestiż powoli ustępował nowym sportom zimowym w stolicy polskich Tatr – saneczkarstwu i narciarstwu. Do końca autonomii galicyjskiej łyżwiarstwo w Zakopanem nie odgrywało istotnej roli sportowej, służyło tylko jako rozrywka towarzyska przy muzyce orkiestry. Potwierdził ten fakt m.in. inż. Aleksander Bobkowski, publikujący obszerny artykuł o sportach zimowych w Zakopanem, zamieszczony w prasie austriackiej.

⁴⁴ „Przegląd Zakopiański” 1901, nr 4, s. 28; nr 5, s. 37.

⁴⁵ „Przegląd Zakopiański” 1902, nr 10, s. 95–96.

⁴⁶ „Przegląd Zakopiański” 1902, nr 50, s. 474.

Stwierdził on, że dla sportu łyżwiarskiego nie było dogodnego terenu do zorganizowania ślizgawki w kurorcie⁴⁷.

Sport łyżwiarski apogeum swojej popularności przeżywał w latach 1890–1900. Wówczas to powstawało wiele nowych gniazd sokolich, a te, które już okrzepły, rozpoczynały wzmoczoną pracę na polu wychowania fizycznego i sportu. Z jednej strony zakładano oddziały łyżwiarskie, drugie pod względem liczebności po kolarstwie, z drugiej – udostępniano swoje ślizgawki szerszym warstwom społeczeństwa. W 1900 r. w Galicji Zachodniej funkcjonowało 8 oddziałów łyżwiarskich spośród 30 gniazd sokolich (26,7%). Oddziały te były zlokalizowane w I Okręgu (Chrzanów, Kraków, Wadowice), II Okręgu (Grybów) i III Okręgu (Jasło, Łańcut, Przeworsk, Rzeszów)⁴⁸. Członkowie „Sokoła” w Muszynie, mimo że nie wykazywali oddziału łyżwiarskiego w swoich strukturach, to jednak uprawiali jazdę na łyżwach, podobnie jak „Sokół” w Dąbrowie Tarnowskiej, który w ogóle nie nadesłał sprawozdania ze swej działalności, ale wcześniej zorganizował własną ślizgawkę⁴⁹.

Łyżwiarstwo nadal było rozwijane głównie przy udziale TG „Sokół” w nowo założonych placówkach szkolnych, m.in. w Krośnie i Nowym Targu w roku szkolnym 1906/1907, w Mielcu i Tarnobrzegu w roku szkolnym 1911/1912, w Chrzanowie w roku szkolnym 1912/1913 i w Gorlicach w roku szkolnym 1913/1914⁵⁰.

Oddziały łyżwiarskie w niektórych gniazdach sokolich Galicji Zachodniej powstały stosunkowo późno, bo w XX w., ale zdążyły rozwinąć swoją działalność, jak choćby w Andrychowcie czy Limanowej.

Dokonując podsumowania rozwoju łyżwiarstwa w Galicji Zachodniej w latach 1867–1914, można wyodrębnić w nim trzy okresy. Pierwszy odnosi się do lat 1867–1890 i początków sportu łyżwiarskiego głównie w największych miastach regionu, jak: Kraków, Tarnów czy Rzeszów. Można z dużym prawdopodobieństwem przyjąć, że w tych miastach łyżwiarstwo pojawiło się już na początku autonomii galicyjskiej, chociaż jak dotąd, poza Krakowem, trudno jest zidentyfikować jego genezę. Ale to właśnie Kraków zdecydowanie wyrósł na lidera w propagowaniu sportu łyżwiarskiego w Galicji Zachodniej. Tu bowiem powstało

⁴⁷ „Przegląd Zakopiański” 1903, nr 3, s. 7; A. Bobkowski, *Wintersport in Galizien*, „Illustriertes Österreichisches Sportblatt” 1913, nr 5, s. 4.

⁴⁸ „Przewodnik Gimnastyczny Sokół” 1901, nr 12, s. 96–98.

⁴⁹ W. Nadolski, *Wychowanie fizyczne...*, s. 114; „Przewodnik Gimnastyczny Sokół” 1895, nr 11, s. 130.

⁵⁰ Pierwsze sprawozdanie Dyrekcji c.k. Szkoły Realnej w Krośnie za rok szkolny 1907, Krosno 1907, s. 78–79; Sprawozdanie Dyrekcji c.k. Gimnazjum w Nowym Targu za rok szkolny 1907, Nowy Targ 1907, s. 57; Sprawozdanie Dyrekcji c.k. Gimnazjum w Mielcu za rok szkolny 1912, Mielec 1912, s. 36; Sprawozdanie Dyrekcji c.k. Szkoły Realnej w Tarnobrzegu za czas od założenia do końca czerwca 1912 roku, Tarnobrzeg 1912, s. 13; Sprawozdanie Kierownika Prywatnego Gimnazjum Realnego w Chrzanowie za rok szkolny 1912/13, Chrzanów 1913, s. 43; Sprawozdanie Dyrekcji c.k. Gimnazjum w Gorlicach za rok szkolny 1914, Gorlice 1914, s. 98.

pierwsze stowarzyszenie łyżwiarckie i tutaj po raz pierwszy w 1881 r. krakowscy łyżwiarze zorganizowali zawody łyżwiarckie.

Druga faza rozwoju łyżwiarstwa to lata 1890–1900, w których sport łyżwiarckie zdobył sobie ogromną popularność, głównie za sprawą Rozporządzenia RSK, które wymusiło na dyrekcjach szkół średnich organizowanie ślizgawek dla młodzieży. Owe działania, wsparte dodatkowo zaangażowaniem TG „Sokół” w urządzaniu torów łyżwiarckich i zakładaniu oddziałów łyżwiarckich, stworzyły dogodne warunki rozwoju tej najpopularniejszej wówczas zimowej dyscypliny sportowej w Galicji Zachodniej.

Trzeci etap rozwoju sportu łyżwiarckie w latach 1900–1914 charakteryzował się ogólną dostępnością łyżwiarstwa w całej niemal Galicji Zachodniej. Z uwagi na konkurowanie z innymi zimowymi dyscyplinami, takimi jak narciarstwo i saneczkarstwo, łyżwiarstwo nie wszędzie zdobywało sobie uznanie w oczach młodzieży, zwłaszcza że było w znacznej mierze uzależnione od warunków pogodowych. Bez wątplenia należy uznać Kraków za centrum sportu łyżwiarckie w Galicji Zachodniej w całym omawianym okresie, chociaż sportowo na pewno odbiegał on od dwóch największych ośrodków łyżwiarstwa na ziemiach polskich, skoncentrowanych we Lwowie i Warszawie.

Bibliografia

A. Źródła

I. Źródła archiwalne

Muzeum Historii Fotografii w Krakowie, sygn. MHF 27768/II.

II. Źródła drukowane

Księga pamiątkowa poświęcona 35-leciu działalności Lwowskiego Klubu Sportowego „Pogoń” 1904–1939, Lwów 1939.

Pierwsze sprawozdanie Dyrekcji c.k. Szkoły Realnej w Krośnie za rok szkolny 1907, Krosno 1907.

Sprawozdanie c.k. Rady Szkolnej Krajowej o stanie szkół średnich galicyjskich w roku szkolnym 1890-91, Lwów 1891.

Sprawozdanie Dyrekcji c.k. Gimnazjum w Bochni za rok szkolny 1891, Bochnia 1891; za rok szkolny 1898, Bochnia 1898.

Sprawozdanie Dyrekcji c.k. Gimnazjum w Gorlicach za rok szkolny 1914, Gorlice 1914.

Sprawozdanie Dyrekcji c.k. Gimnazjum w Jasle za rok szkolny 1892, Jasło 1892; za rok szkolny 1898, Jasło 1898; za rok szkolny 1902, Jasło 1902; za rok szkolny 1904, Jasło 1904; za rok szkolny 1911/12, Jasło 1912.

- Sprawozdanie Dyrekcji c.k. Gimnazjum w Mielcu za rok szkolny 1912, Mielec 1912.
- Sprawozdanie Dyrekcji c.k. Gimnazjum w Nowym Targu za rok szkolny 1907, Nowy Targ 1907.
- Sprawozdanie Dyrekcji c.k. Gimnazjum w Tarnowie za rok szkolny 1891, Tarnów 1891; za rok szkolny 1892/93, Tarnów 1893.
- Sprawozdanie Dyrekcji c.k. Gimnazjum I w Tarnowie za rok szkolny 1907/08, Tarnów 1908.
- Sprawozdanie Dyrekcji c.k. Gimnazjum II w Tarnowie za rok szkolny 1907/08, Tarnów 1908.
- Sprawozdanie Dyrekcji c.k. Gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1891, Wadowice 1891; za rok szkolny 1893, Wadowice 1893; za rok szkolny 1904, Wadowice 1904; za rok szkolny 1909, Wadowice 1909.
- Sprawozdanie Dyrekcji c.k. Szkoły Realnej w Tarnobrzegu za czas od założenia do końca czerwca 1912 roku, Tarnobrzeg 1912.
- Sprawozdanie Dyrektora c.k. Gimnazjum im. Św. Jacka w Krakowie za rok szkolny 1893, Kraków 1893.
- Sprawozdanie Kierownika Prywatnego Gimnazjum Realnego w Chrzanowie za rok szkolny 1912/13, Chrzanów 1913.
- Sprawozdanie z czynności Wydziału Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Rzeszowie za rok 1910, Rzeszów 1911.
- Statut Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Rzeszowie jako Filii Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” we Lwowie, Rzeszów 1887.
- 30 lecie Towarzystwa Sportowego „Wisła” w Krakowie, Kraków 1936.

III. Prasa

- „Czas” 1896–1910.
- „Gazeta Jarosławska” 1891.
- „Gazeta Rzeszowska” 1891.
- „Głos Narodu” 1893–1894.
- „Głos Rzeszowski” 1897–1912.
- „Illustriertes Österreichisches Sportblatt” 1913.
- „Ilustracja Polska” 1901.
- „Kalina” 1868.
- „Kurjer Lwowski” 1894.
- „Kuryer Rzeszowski” 1894–1897.
- „Nowa Reforma” 1903–1914.
- „Nowości Illustrowane” 1914.
- „Orzeł” 1883.
- „Pogoń” 1881–1884.
- „Przegląd Sokoli” 1909.
- „Przegląd Zakopiański” 1901–1902.

- „Przemyslanin” 1881.
„Przewodnik Gimnastyczny Sokół” 1883–1901.
„Ruch” 1910.
„San” 1880.
„Sport Zimowy” 1932.
„Unia” 1883.

IV. Źródła internetowe

- Historia miasta Limanowa, www.oravskakniznica.sk/ebook/_PDF/pl/bogacz-pl.pdf.
http://pl.wikipedia.org/wiki/Zachodnia_Galicja.
http://www.wikipasy.pl/Lodowiska_Cracovii.

B. Literatura

- Baraniak M., *Sport w Zakopanem w okresie dwudziestolecia międzywojennego*, Gdynia 2015.
- Dudek D., *Dzieje stadionu sportowego TS „Wisła” w Krakowie (1914–1924)*, Kraków 2011.
- Drozdek-Małolepsza T., *Łyżwiarstwo kobiet w Polsce w latach 1919–1939*, [w:] L. Rak (red.), *Sporty zimowe w tradycji polskiej kultury fizycznej*, Częstochowa 2011, s. 137–148.
- Małolepszy E., Pawluczuk Z. (red.), *Zarys dziejów Sokolstwa Polskiego w latach 1867–1997*, Częstochowa 2001.
- Nadolski W., *Wychowanie fizyczne i sport na Ziemi Sądeckiej w latach 1867–1918*, Nowy Sącz 2007.
- Starosta W., *Łyżwiarstwo: metodyka nauczania, technika, historia*, Warszawa 1967.
- Toporowicz K., *Działalność Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” na polu wychowania fizycznego i sportu pod koniec XIX i na początku XX wieku (1885–1914)*, „Roczniki Naukowe WSWF w Krakowie”, t. 4, Kraków 1965.
- Wasztyl R., *Wychowanie fizyczne i sport w Krakowie w latach 1773–1890*, Kraków 1993.
- Zaborniak S., *Na galicyjskim szlaku gniazd Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” (1884–1914)*, Rzeszów 2004.
- Żemantowski J., Ułasiewicz L., *Łyżwiarski Jubileusz – 80 lat Polskiego Związku Łyżwiarstwa Szybkiego*, Warszawa 2001.

Skating in West Galicia in 1867–1914 period

Abstract

In the second half of the 19th century skating was the only winter sport practised by the majority of social classes of West Galicia. Skating rinks located in the biggest city of the area in question, Kraków, were very popular. Later on, skating rinks in Tarnów, Rzeszów and Nowy Sącz or Wadowice also gained in popularity. The first skating competition was held in Krakow in 1881. However, up until 1890 skating was mainly seen as an enjoyable winter social entertainment. Since 1890, State School Committee (Rada Szkolna Krajowa) made school institutions introduce few sports into their curriculum i.e. skating. Since then, skating has become widely popular. Additionally, outdoor sporting activities were encouraged by newly established „falcon’s nests” that trained teachers of gymnastics and opened their own skating branches. After 1900, skating sport was practised basically in every town of West Galicia, although it started to become less popular, becoming replaced with ski lunge and skiing. Undoubtedly, in 1867–1914 period Kraków was the center of skating sport in West Galicia.

Keywords: skating, Kraków, West Galicia, “Sokół”.

Deklaracja konfliktu interesów

Autorzy deklarują brak potencjalnych konfliktów interesów w odniesieniu do badań, autorstwa i/lub publikacji artykułu *Łyżwiarstwo w Galicji Zachodniej w latach 1867–1914*.

Finansowanie

Autorzy nie otrzymali żadnego wsparcia finansowego w zakresie badań, autorstwa i/lub publikacji artykułu *Łyżwiarstwo w Galicji Zachodniej w latach 1867–1914*.

Declaration of Conflicting Interests

The authors declared no potential conflicts of interests with respect to the research, authorship, and/or publication of the article *Łyżwiarstwo w Galicji Zachodniej w latach 1867–1914*.

Funding

The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of the article *Łyżwiarstwo w Galicji Zachodniej w latach 1867–1914*.
